

PALEO-AKTUEEL

Het Groninger Instituut voor Archeologie presenteert zijn onderzoek

29

In dit nummer oa

HOUSE STORK

DE RECONSTRUCTIE VAN EEN MESOLITHISCHE HUT

WAAR DE DODEN WOONDEN

DE SAMENHANG TUSSEN DE LOCATIES VAN
LAAT-PREHISTORISCHE URNEVELDEN EN NEDERZETTINGEN

DE VENDELHELM UIT HALLUM

EEN EXPERIMENTELE RECONSTRUCTIE

Met de jaarlijkse uitgave van *Paleo-aktueel* geven de medewerkers en studenten van het Groninger Instituut voor Archeologie inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut.

Aan dit nummer werkten mee: Marjolein Admiraal, Peter Attema, Merit Hondelink, Angelique Kaspers, Gilles de Langen, Martijn van Leusen, Elisabeth van 't Lindenhout, Johan Nicolay, Annet Nieuwhof, Bert Nijboer, Daan Raemaekers, Karla de Roest, Mans Schepers & Karen de Vries.

Redactie: Flip Kramer (coördinatie), Elisabeth van 't Lindenhout & Daan Raemaekers

Vormgeving en omslagontwerp: Siebe Boersma

Correctie Engelse samenvattingen: Xandra Bardet

Foto omslag: Het bedekken van House Stork met riet (foto Y. de Raaff). Zie artikel De Raaff.

ISBN 9789492444769

ISSN 1572-6622

Website: www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie

Rijksuniversiteit Groningen

Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)

Poststraat 6 9712 ER Groningen

Tel.: 050 363 6712

gia@rug.nl

Adres van de uitgever

Barkhuis Publishing

Kooiweg 38 9761 GL Eelde

Tel. 050 3080936 fax 050 3080934

info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

**rijksuniversiteit
groningen**

**groninger instituut
voor archeologie**

© GIA. Inlichtingen:

www.rug.nl/let/onderzoek/onderzoekinstututen/gia/publications

Paleo-aktueel 29

Rijksuniversiteit Groningen / Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
University of Groningen / Groningen Institute of Archaeology
& Barkhuis Publishing
Groningen, 2018

Inhoud

<i>HOUSE STORK. DE RECONSTRUCTIE VAN EEN MESOLITHISCHE HUT</i> Yannick de Raaff	1
DE EERSTE RESULTATEN VAN DE VELDSURVEY IN AYIOS VASILIOS (LACONIË, GRIEKENLAND) Corien Wiersma	11
WAAR DE DODEN WOONDEN. DE SAMENHANG TUSSEN DE LOCATIES VAN LAAT- PREHISTORISCHE URNENVELDEN EN NEDERZETTINGEN Nynke de Boer	19
Q130: SURVEYS OP HET TERREIN VAN EEN HELLENISTISCHE EN ROMEINSE BOERDERIJ IN ZUID-ITALIË Martijn van Leusen & Neeltje Oome	27
CROPMARKS IN HET TIBERDAL: ONDERZOEK NAAR GEBRUIK EN BEWONING VAN DE TIBERVALLEI NABIJ CRUSTUMERIUM IN DE ROMEINSE TIJD Tom Trienen & Peter Attema	35
EEN GEHOORKAPSEL VAN EEN GRIJZE WALVIS (<i>ESCHRICHTIUS ROBUSTUS</i>) UIT WIJSTER (DR.) Wietske Prummel, Lisette de Vries, Frits Laarman & Youri van den Hurk	43
EEN VONDST VAN GROOT BELANG: DE BOOT VAN BRITSUM (FR.) Annet Nieuwhof & André van Holk	51
DE VENDELHELM UIT HALLUM: EEN EXPERIMENTELE RECONSTRUCTIE Johan Nicolay & Sebastiaan Pelsmaeker	61
ETHNOARCHEOLOGIE IN NOORD-CANADA: HOE KLIMAATVERANDERING EN KOLONIALISME DE TRADITIONELE MANIER VAN LEVEN VAN DE INUIT HEBBEN BĒINVLOED VAN 1300 N.CHR. TOT NU Sean P.A. Desjardins	71
UITPUTTEND ONDERZOEK. DE ONTDEKKING VAN EEN VERGETEN 19 ^{DE} -EEUWSE WELPUT TE BOAZUM (FR.) Yftinus van Popta & Remco Bronkhorst	77
WAT DE YESSER NONNEN ATEN: VOEDSELCONSUMPTIE IN EEN CISTERCIËNZER NONNENKLOOSTER TE ESSEN, GRONINGEN Morvenna van Rijn, Francis Koolstra & Stijn Arnoldussen	85

AARDEWERK VAN KLOOSTER YESSE: SOBER OF CHIC? Fardau Mulder	95
AAN TAFEL IN HET OUDE MANNENHUIS TE DELFT Merit Hondelink	103
ARCHEOLOGIE IN MUSEA: EEN PASSEND VERLEDEN VOOR DE SAMI? Mathilde van den Berg	115

Aardewerk van klooster Yesse: sober of chic?

Fardau Mulder¹

Op de huidige grens van de gemeente Haren en Groningen heeft tussen ongeveer 1215 en 1594 een vrouwenklooster gestaan dat tot de cisterciënzerorde behoorde: klooster Yesse. Behalve de sporen van de oude kloostergracht is er boven de grond niets meer van de middeleeuwse bebouwing te zien. Tot voor kort was het klooster alleen bekend uit historische bronnen en van sporadische archeologische vondsten die in de omgeving zijn gedaan door de huidige bewoners. Door middel van een proefsleuvenonderzoek in 2010 is de aanwezigheid van middeleeuwse gebouwen bevestigd door funderingssproten. Op basis van de uitkomsten van dat onderzoek, in combinatie met geofysisch onderzoek dat in 2016 werd uitgevoerd, kon een reconstructie gemaakt worden van de vermoedelijke locatie en oriëntatie van de kloosterbebouwing. In mei 2017 is gestart met een meerjarig opgravingsproject door het GIA in het kader van de eerstejaars leeropgravingen.

Door deze groeiende aandacht voor Yesse neemt onze kennis over de invulling van het terrein en het dagelijks leven in het klooster gestaag toe. Een populair onderwerp hierbij is in hoeverre de nonnen zich hielden aan de regels die voor het monastieke leven golden. Zij dienden te leven volgens de Regel van Benedictus, waarvoor zij bij intrede een gelofte aflegden. Een belangrijk onderdeel hiervan was dat het kloosterleven sober moest zijn: uitingen van (persoonlijke) rijkdom waren hierbij uit den boze. Noodzakelijke wereldse bezigheden, zoals slapen en eten, waren enkel bedoeld om het lichaam te onderhouden en niet om fysiek genot te geven (Burton & Kerr 2011: 110). Vondsten die in verband worden gebracht met economische (en dus wereldse)

bezigheden en uiterlijk vertoon leiden vaak tot de conclusie dat de bewoonsters van Yesse het niet zo nauw namen met hun gelofte. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan munten, muntgewichtjes en gekleurd vensterglas. Ook dierlijk slachtafval wordt soms gezien als een teken van verval van het kloosterideaal, omdat vlees eten volgens de Regel verboden was.

Hoewel dit uiteraard een interessante en spannende conclusie is, moeten we ons afvragen in hoeverre dit juist is. In dit artikel zal ik ingaan op de naleving van het soberheidsideaal in klooster Yesse aan de hand van onderzoek naar het aardewerk. Ik zal enerzijds bespreken hoe, en of, een hedendaagse onderzoeker kan bepalen of iets wel of niet sober is. Daarnaast zal ik bespreken in hoeverre het aardewerk van Yesse, waarvan we grotendeels geen specifieke archeologische context kennen, gebruikt kan worden om meer te weten te komen over de bewoonsters. Vanwege de in veel gevallen problematische datering door het ontbreken van een duidelijke context, is het aardewerk voor dit onderzoek verdeeld in twee periodes, nl. de eerste twee eeuwen van het klooster (1200-1400) en de laatste twee (1400-1594).

De cisterciënzer orde

De cisterciënzerorde werd in de 11de eeuw opgericht door Robert van Molesme, een Franse monnik die zich afzette tegen de groeiende weelderigheid en decadentie van de kloosters uit zijn tijd. Met de nieuwe orde streefde Molesme naar een kloosterleven dat geheel in het teken stond van God, wat volgens hem bereikt kon worden door een leven dat gedomineerd werd door soberheid en eenvoud. Het eerste cisterciënzerklooster

werd gesticht in 1098 in Cîteaux en een halve eeuw later was de orde geïntegreerd in de hele christelijke wereld met kloosters door heel Europa (Burton & Kerr 2011: 1). Hoewel in eerste instantie alleen mannenkloosters gesticht werden, werd in 1213 besloten dat ook cisterciënzer vrouwenkloosters toegestaan waren. In 1228 werd dit besluit weer ingetrokken vanwege de opkomst van een overweldigende hoeveelheid vrouwenkloosters, waaronder klooster Yesse in 1215. Nederland telde in de Middeleeuwen veertien cisterciënzer mannenkloosters en eenentwintig vrouwenkloosters. In Groningen stad en ommeland hebben zeven cisterciënzerkloosters gestaan.

Gekant tegen het verval van het kloosterleven, wilden de cisterciënzers terug naar de Regel van Benedictus in de oorspronkelijke vorm. Ze wilden de Regel precies naleven zoals hij ooit opgeschreven was. Om daarvoor te zorgen, werden er visitaties gehouden, meestal door een pater van het moederklooster. Ook voor Yesse waren dergelijke ‘toezichthouders’ aangesteld, eerst in het Duitse klooster Heisterbach en later in het klooster van Aduard (Bos 2014: 11).

Soberheid was een van de belangrijkste aspecten van het kloosterleven, zowel in het handelen van de kloosterlingen als in de materialiteit van het klooster. Zo konden de bewoners van het klooster hun leven leiden met zo weinig mogelijk profane afleidingen. De uiterste vorm hiervan was het clausuur, het woongedeelte van de nonnen en monniken waar niemand anders mocht komen, wat hen van de seculiere wereld isoleerde. Men moest, uitzonderingen daargelaten, altijd stil zijn; nutteloos geklets en grappen waren uit den boze. Wat betreft materialiteit was persoonlijk bezit verboden en de inboedel van het klooster moest slechts zijn primaire functie dienen zonder onnodige opsmuk. Dit gold voor de kleding – simpel en kleurloos – en ook voor de architectuur en inrichting van de kloostergebouwen – zonder decoratie, kleur en figuratieve afbeeldingen.

Over het aardewerk van het klooster zijn geen specifieke regels, maar aangezien

soberheid centraal stond in alle aspecten van het kloosterleven, heb ik in mijn onderzoek aangenomen dat dit ook in alledaagse objecten het geval was. Dat zou betekenen dat het aardewerk dus functioneel moest zijn en geen schijn van rijkdom of aanzien diende te vertonen. Afgaande op de regels over architectuur en kleding is het daarom aannemelijk dat aardewerk kleurloos en zonder decoratie moest zijn om binnen de regels van de orde te passen.

Ideaal versus realiteit?

Anders dan de Regel van de orde misschien doet vermoeden, hadden veel cisterciënzerkloosters een groot netwerk, waren zij betrokken in winstgevend economische activiteiten en oefenden zij veel invloed uit in hun omgeving door hun machtige positie en rijkdom. Ook in Groningen hadden abten en abdissen (respectievelijk de mannelijke of vrouwelijke overste van een klooster) een aanzienlijke machtspositie in de regionale politiek. De Groningse kloosters worden zelfs deels verantwoordelijk gesteld voor de economische bloei in Stad en Ommeland in de 13de en 14de eeuw (Lier 2011: 11, 22). Ook Yesse staat bekend als een rijk klooster met veel grondbezit. Al in 1245, kort na de stichting, kon het convent een groot geldbedrag neertellen voor het kopen van een erf. In 1595, kort nadat het klooster buiten gebruik was geraakt, werd het complete grondbezit van Yesse vastgesteld op 3.173 hectare (Deter Oude Weme 2015: 186, 197).

De rijkdom van de cisterciënzerkloosters was onder andere waarneembaar in het glas in lood in bonte kleuren dat de ramen sierde. Daarnaast zijn er gedecoreerde vloertegels die ‘typisch cisterciënzers’ genoemd worden. Manuscripten die door cisterciënzers werden gekopieerd konden uitzonderlijke miniaturen in meerdere kleuren bevatten, soms aangezet met goud. Hoewel niet veel bekend is van het kloostergebouw van Yesse, zijn een vloertegel met gestempeld reliëf en een sierlijk kapiteel aangetroffen (Bos 2014: 27, 33). Tijdens de opgraving in 2017 en 2018 zijn bovendien

Meest voorkomende bakfels kloosterperiode (n=1339, 31.36 kg)

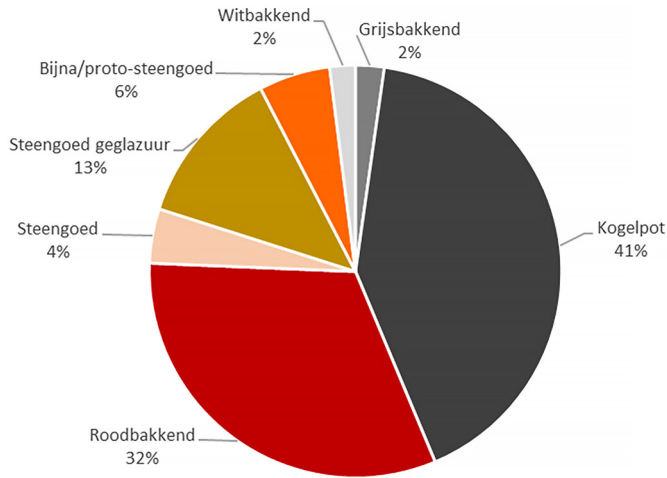

Fig. 1. Relatieve verdeling van de meest voorkomende bakfelsoorten binnen het onderzochte aardewerk.

fragmenten van gekleurd vensterglas en glas-inlood-strips gevonden.

Het historisch debat over de cisterciënzers is lang gedomineerd door de ogenschijnlijke tegenstelling tussen hoe het kloosterleven volgens de regels zou moeten zijn en hoe het in werkelijkheid was: een strijd tussen ideaal (de Regel) en realiteit (het kloosterleven in de praktijk). Recentelijk is deze visie ter discussie gesteld door onder andere Bruun & Jamroziak (2012) en Burton & Kerr (2011). Zij beweren dat de wereldse positie van kloosters niet in strijd was met het cisterciënzersideaal, maar er juist inherent aan was (Bruun & Jamroziak 2012: 3–4; Burton & Kerr 2011: 187). De cisterciënzers deden uitgebreid verslag van hun economische activiteiten, contacten en inkomsten. Dit was duidelijk geenszins reden voor gêne of geheimen. Blijkbaar betekende dit voor hen geen verval van hun spiritualiteit, maar iets wat daarnaast kon bestaan. Inkomsten waren bovendien essentieel voor het bestaan van een klooster. De sterke economische positie zou zelfs als een reden voor het grote succes van de cisterciënzersorde gezien kunnen worden. Om die economische positie te verkrijgen en vervolgens te behouden, was het voor abten

en abdissen noodzakelijk om contacten te hebben met hun – seculiere – omgeving. Daarnaast moet niet worden onderschat hoe belangrijk het christendom was in de middeleeuwse samenleving. Kloosters ontvingen giften omdat men daar zielenheil voor terugverwachtte. Dat waren geen corrupte, maar eerlijke en wederkerige transacties. Het bieden van spirituele verrijking aan leken buiten het klooster en het verspreiden van de goddelijke boodschap, waarvoor inmenging met de wereld onvermijdelijk was, was voor cisterciënzers een belangrijk deel van het kloosterleven (Burton & Kerr 2011: 189).

Het is hierbij ook belangrijk om op te merken dat de kloosterregels en de opvatting over soberheid en wat dat precies inhield, zeker niet onbuigzaam waren. Zo mochten uitzonderingen gemaakt worden voor novicen ('leerling-nonnen' die nog in hun proeftijd zaten) die nog niet aan het kloosterleven gewend waren, of voor oude en zieke broeders en zusters. Zij kregen dan bijvoorbeeld meer rust of voedzamer eten. Bovendien waren de juiste interpretatie van de Regel en de vraag of en in hoeverre een geestelijke daarvan mocht afwijken tijdens de Middeleeuwen al kwesties waarover werd nagedacht en gediscussieerd (Burton & Kerr 2011: 110). Een punt van onduidelijkheid was bijvoorbeeld de positie van de abt en de abdis. Volgens de Regel diende de kloosteroverste altijd te worden gehoorzaamd, maar wat als de abt iets opdroeg wat in tegenspraak was met een ander deel van de Regel?

Het 'meten' van soberheid en beoordelen of iets wel of niet sober was, is dus problematischer dan in de eerste instantie misschien verwacht zou worden op basis van de regels van de cisterciënzers. Hoe kunnen we als moderne wetenschappers oordelen over hoe 'goed' het kloosterideaal in de Middeleeuwen werd nageleefd, als dit ideaal destijds al meerzijdig en per persoon verschillend was? Dit betekent niet dat het oninteressant is om naar de inboedel – in dit geval het aardewerk – van een klooster te kijken in het kader van het soberheidsideaal. Het betekent slechts dat bij de

Fig. 2. Links: Fragment van een prestigieus groen-geglazuurd bord, vermoedelijk uit Keulen. Rechts: Fragment van het bord met gotische letters. Datering eind of post-kloosterperiode.

interpretatie van het materiaal de context waarin het gevonden wordt in ogenschouw moeten worden genomen. Als de kloosterlingen vonden dat hun aardewerk binnen de kloosterregels paste, wat zegt dat dan over hun perceptie van het soberheidsideaal?

Aardewerk van Yesse, 1215-1400

Het onderzochte aardewerk is afkomstig uit zowel de verzameling materiaal van de huidige bewoners van het terrein als uit de opgraving van 2017. Het kloosterterrein is na de opheffing van het klooster in 1594 waarschijnlijk constant in gebruik geweest. Daarnaast zijn er steeds meer aanwijzingen dat er in de Vroege Middeleeuwen, wellicht zelfs eerder, al sprake was van bewoning op het terrein. Het aardewerkspectrum beslaat dan ook een veel langere periode dan de klooster-tijd alleen. In dit artikel zal ik mij richten op het aardewerk dat gedateerd is in de kloosterperiode (1215-1594). Daarvoor zijn 1.339 scherven met een totaalgewicht van ca. 31 kg macroscopisch onderzocht. Het onderzochte aardewerk lijkt een goede afspiegeling te zijn van de kloosterinboedel (fig. 1). Het materiaal lijkt bovendien vrij evenredig verdeeld over de eerste en laatste twee eeuwen van de bestaansperiode.

Het grootste gedeelte van het onderzochte aardewerk bestaat uit gebruiksgoed, nl. het kogelpotaardewerk en het roodbakkend aardewerk. Dit wordt zowel in arme nederzettingen, als in rijke steenhuiscontexten gevonden. Zeker in de

eerste twee eeuwen van het klooster lijkt het aardewerk gedomineerd door eenvoudige vormen, zonder uitingen van rijkdom. Luxe importaar-dewerk, daterend uit de 13de en 14de eeuw, dat wel is aangetroffen tijdens opgravingen van het rijke Calmershuis te Groningen, wordt slechts sporadisch gevonden in het materiaal van Yesse. De enige aanwijzing die we hebben voor luxe aardewerk in de beginfase van het klooster is een klein stukje Vlaams hoogversierd, gedateerd tussen ca. 1200-1350. Bij deze vorm van roodbakkend aardewerk had het aangebrachte loodglazuur niet alleen een praktische maar ook een decoratieve functie, die moest zorgen voor een luxueus uiterlijk van het object. Ter vergelijking: in het Calmershuis kwam dit aardewerk voor in ruim zestig vondstnummers (Mennens-van Zeist 1992: 270).

Hoewel bekend is dat klooster Yesse in de eerste decennia van haar bestaan al erg rijk was, investeerde men blijkbaar niet in aardewerk dat de vooraanstaande huishoudens in Groningen in hun bezit hadden. Wat mogelijk wel pleit voor het bestaan van enige rijkdom in de eerste periode, is de aanwezigheid van proto- en bijna steengoed en een ruime hoeveelheid echt steengoed. In de beginjaren van de steengoedproductie was het nl. nog een duur product, dat het klooster blijkbaar kon en wilde betalen (Mennens-van Zeist 1992: 279) Daarbij moet opgemerkt worden dat steengoed in eerste instantie gezien kan worden als functioneel, omdat de grote dichtheid van

het baksel het geschikt maakte voor vloeistoffen. Steengoed is daardoor niet per definitie luxe. Ook zijn er uit de periode 1200-1400 nauwelijks versierde vormen aanwezig. Al met al lijkt het aardewerk uit deze periode goed aan te sluiten bij de Regel van de cisterciënzers: functioneel en zonder opsmuk of overbodige uiting van luxe.

Aardewerk van Yesse, 1400-1594

Vanaf circa 1400 lijkt er een verandering zichtbaar in het bestudeerde materiaal. Hoewel roodbakkerend gebruiksgoed nog veelvuldig voorkomt, zijn er ook vormen die wat meer naar ‘chic’ aardewerk neigen. Zo is er een ruime hoeveelheid steengoed met glazuur aanwezig. Omdat oppervlaktebehandeling bij steengoed geen functie had zoals bij roodbakkerend aardewerk, moet dit als decoratief gezien worden. Al het gedecoreerde roodbakkerende aardewerk komt ook uit de periode 1400-1594, voornamelijk uit de 16de eeuw. Het gaat vooral om borden: objecten die veelal gebruikt werden om het eten in op te dienen. Dit gedecoreerde aardewerk had de functie om ‘gepresenteerd’ te worden aan de nonnen of wellicht aan bijzondere gasten. De roodbakkerende borden hoeven waarschijnlijk niet gezien te worden als dure producten – ze werden bijv. ook aangetroffen in het arme klooster Bethlehem (Schricks 2015: 237, 275). Ondanks dat de borden misschien niet duur waren, maakte de decoratie ze niet meer puur functioneel waardoor gesteld kan worden dat ze niet binnen het kloosterideaal pasten. Een fragment van een 16de-eeuws witbakkerend bord met loodglazuur uit Keulen staat wel bekend als een luxeproduct dat bedoeld was om prestige uit te stralen (fig. 2; Bartels 1999: 153). Een scherf van een gedecoreerd majolicabord wijst ook op luxe en decoratie, maar de datering hiervan (1575-1625) in combinatie met het ontbreken van een duidelijke archeologische context maakt de associatie met het kloosterleven problematisch. Opvallend was ook een bord met geelgroen loodglazuur, waarbij op de vlag gotische letters stonden (fig. 2).

In de laatste twee eeuwen van Yesse lijkt er een verandering te zijn in het aardewerk, waarbij vooral decoratie en – in mindere mate – luxegoederen een grotere rol gaan spelen. De vondst van een voetfragment van een 16de-eeuwse glazen noppentbeker (tamelijk luxe servies) bij de opgraving van 2017, sluit aan bij deze hypothese. Echter, in vergelijking met bijv. het aardewerk uit vrouwenklooster Mariënhorst-Ter Hunnepe bij Deventer (13de tot 16de eeuw) is de mate van luxe in het aardewerk van Yesse beperkt. In Mariënhorst-Ter Hunnepe zijn vele vormen met appliques aangetroffen: op steengoedvormen ter decoratie aangebrachte klei. Sommigen daarvan waren vrij simpel, met kleine medaillons op de rand, maar anderen waren veel uitbundiger gedecoreerd zoals een 16de-eeuwse steengoed *Schnelle* (beker) waarop de roeping van Mattheus staat afgebeeld (Nijhof 1998: 103–106). Steengoed dat zo uitbundig versierd was vinden we in Yesse niet terug. Zelfs subtiele randstempels op het steengoed zijn in Yesse nauwelijks aangetroffen.

Nonnen of leken

Het terrein van een Middeleeuws klooster werd niet alleen bewoond door nonnen of monniken, maar ook door lekenbroeders of lekenzusters. Zij woonden in het klooster om de kloosterlingen bij te staan in het (voornamelijk fysieke) werk. Leken legden geen gelofte af, dus voor hen golden andere, minder strenge regels (Bos 2014: 23).

Vanwege het ontbreken van een duidelijke archeologische context voor het grootste deel van het vondstmateriaal, is het moeilijk om vast te stellen aan wie het aardewerk toebehoorde: de nonnen of de leken. Toch lijkt het mij een aannemelijke hypothese dat het luxe materiaal wel aan de nonnen toebehoorde, of collectief aan het klooster. De leken waren namelijk vaak arme, ongeletterde lieden (Lier 2011: 18). Het is daarom onwaarschijnlijk dat lekenbroeders en -zusters in het bezit waren van luxegoederen zoals het bordje van witbakkerend aardewerk uit Keulen of het bord dat versierd was met de gotische letters.

Kortom, het is niet zeker of het servies uit dit onderzoek louter bestaat uit aardewerk dat door de nonnen in gebruik is geweest. Meer en gedetailleerder onderzoek is nodig om een uitspraak te kunnen doen over de verspreiding van het materiaal over het terrein om zodoende te kunnen oordelen of de vindplaats van het materiaal correspondeert met de oorspronkelijke indeling van het kloosterterrein. Echter, als we ervan uitgaan dat het luxere aardewerk wel aan de nonnen toebehoorde, is het alsnog een interessant gegeven dat dergelijk luxe aardewerk uit de eerste periode geheel lijkt te ontbreken en in de laatste eeuw wel voorkomt, zij het in geringe mate.

Sober en chic?

De huidige visie op soberheid binnen de cisterciënzerorde is dat deze niet zomaar kan worden 'gemeten' aan de hand van de mate van luxe, rijkdom en uiterlijk vertoon. Dat is ook het geval voor dit onderzoek. Het idee dat het kloosterideaal onveranderd is gebleven in de vier eeuwen dat het klooster van Yesse heeft bestaan, is onrealistisch. De opkomst van luxe aardewerk hoeft niet per definitie gezien te worden als een aanwijzing voor het verval van het kloosterideaal. We moeten ernaar streven de verandering van het aardewerk in de historische context te verklaren en onszelf afvragen: wat is er veranderd dat het 'luxe' aardewerk in de 15de en 16de eeuw wel geschikt werd geacht voor het kloosterleven? Dit kan mogelijk te maken kunnen hebben met het feit dat in de 16de eeuw de belangstelling voor het kloosterleven sterk was afgenomen in Groningen Stad en Ommeland, waardoor kloosters genoodzaakt waren de levenswijze van nonnen aangenamer te maken, om het bestaan van het klooster überhaupt te kunnen doorzetten (Brood 2011: 37). Toen het kloosterleven onder druk kwam te staan, was het wellicht ook belangrijker om relaties met goeude personen in de regio in stand te houden, waardoor men bereid was prestigieuze giften aan te nemen of de gasten sierlijk aardewerk voor te zetten. Het soberheidsideaal moest aangepast worden aan

de tijdsgeest. Dat er geen zeer uitbundig versierd steengoed is aangetroffen en het feit dat gewoon gebruiksgoed nog steeds dominant was, zijn aanwijzingen dat er nog wel richtlijnen bestonden voor wat geoorloofd was en wat niet.

De aanwijzingen in dit onderzoek voor een dergelijke trend zijn echter gering. Om een uitspraak te kunnen doen over de rol van het soberheidsideaal in het klooster van Yesse zou niet alleen naar het aardewerk maar ook naar andere aspecten van het kloosterleven gekeken moeten worden. Zaken zoals de architectuur van het klooster, de begravingen van de nonnen en de aanwezige metaalvondsten schetsen wellicht een heel ander beeld. De volledige context moet daarom in acht worden genomen om harde uitspraken te kunnen doen over de invulling van het soberheidsideaal door de nonnen in klooster Yesse. Dit onderzoek naar het aardewerk is een eerste stap in die richting; een klein stukje van de puzzel van het verhaal van klooster Yesse.

Pottery from the Yesse convent: sober or chic?

Between 1215 and 1594, a Cistercian convent for women was situated on the current boundary between Haren and Groningen. In recent years, new research (including excavations by the GIA) has increased our knowledge about the monastic buildings as well as daily life at the convent. An important point of interest in this research is to what extent the nuns of Yesse followed the rules regarding the sobriety of monastic life. In this article I discuss the pottery found at Yesse and what it can tell us about the ideas regarding sobriety at the convent. I argue that the (slightly) increasing amount of luxurious and decorated pottery that is found in the final period might be linked to the problems that affected conventual life because of the decreasing popularity of monasticism in the region, and not necessarily to the nuns' ignorance of the sobriety ideal.

Noten

1. Groninger Instituut voor Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen, fardaumulder93@gmail.com.

Literatuur

- Bartels, M., 1999. *Steden in scherven: vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Zwolle, Stichting Promotie Archeologie (SPA).
- Bos, A., 2014. *Yesse door de eeuwen heen*. Harener Historische Reeks 20, Haren, Uitgeverij Boomker Haren/ Uitgeverij Knoop Haren.
- Brood, P., 2011. De Reductie. In: M. Hillenga & H. Kroeze (red.), *Kloosters in Groningen: de middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden deel III*. Zwolle, WBOOKS, 30–49.
- Bruun, M., & E. Jamroziak, 2012. Introduction. In: M. Bruun (red.), *The Cambridge Companion to the Cistercian Order* (Cambridge Companions to Religion). Cambridge, Cambridge University Press, 1–22.
- Burton, J. & J. Kerr, 2011. *The Cistercians in the Middle Ages*. Woodbridge, the Boydell Press.
- Deterd Oude Weme, M.G.A., 2015. *Landschaps- genese van het Gorechter Hunzedal. Reconstructie en ontwikkeling van het Esser corpus- en provincie- land (1215-1766)*. Masterscriptie RUG.
- Lier, S. van, 2011. Kloosters in Groningen. In: M. Hillenga & H. Kroeze (red.), *Kloosters in Groningen: de middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden deel III*. Zwolle, WBOOKS, 10–29.
- Mennens-van Zeist, A., 1992. Laat-middeleeuws importkeramiek. In: P.H. Broekhuizen, H. van Gangelen, K. Helfrich, G.L.G.A. Kortekaas, R.H. Alma & H.T. Waterbolk (red.), *Van boe- renerf tot bibliotheek: historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff-Complex te Groningen*. Groningen, Stichting Monument & Materiaal, 263–292.
- Nijhof, E., 1998. Keramiek. In: N. Herweijer, H. Lubberding & J. de Vries (red.), *Zusters tussen 2 beken: graven naar klooster Ter Hunnepe* (AWN-reeks nr. 1). Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN), 100–112.
- Schrickx, C., 2015. *Bethlehem in de Bangert: een historische en archeologische studie naar de ontwikkeling van een vrouwenklooster onder de orde van het heilige kruis in het buitengebied van Hoorn*. Hilversum, uitgeverij Verloren.

